

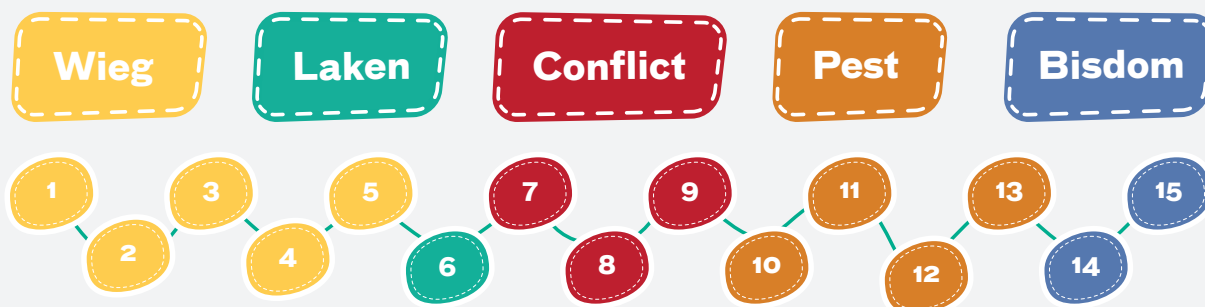
LATIJN IN HET YPER MUSEUM

Het Yper Museum

Het Yper Museum vertelt over 11 eeuwen leper. Een boeiende tijdreis over het ontstaan van een middeleeuwse stad, die met vallen en opstaan uitgroeide tot het leper van vandaag. Doorheen deze tijdreis zullen we focussen op de geschiedenis die in het Latijn werden neergepend. Alé hop, stilus in de hand? Daar gaan we!

Begin bij de omcirkelde opdracht en werk dan verder in numerieke volgorde. Lees bij elk thema eerst de introtekst voor je de opdrachten maakt.

Verdieping 1 is opgebouwd uit 5 thema's en 1 grote maquette. Wandel naar het thema van jouw eerste opdracht en zoek daar het object dat bij je opdracht hoort. Is je object echt onvindbaar? Voor enkele denarii wil de museummedewerker je vast wel op weg helpen.

Kaart bij inkom en houten maquette

De oudste stad van België is leper niet. Wanneer Iulius Caesar ons land binnenvalt, is er nog geen sprake van leper. In de middeleeuwen echter is leper wel één van de belangrijkste steden van ons land, zelfs van Europa. Ja, ja denk je nu wellicht, dat zeggen ze allemaal. Ok, bewijzen dan maar...

Deze indrukwekkende wandkaart van leper werd getekend in 1564. Doordat de gebouwen op de kaart in 3D staan, kunnen we de pracht en praal van leper duidelijk zien.

De grote, houten maquette in het museum is op dit plan gebaseerd. De middeleeuwse stad lijkt goed op het leper van vandaag. Wel was er meer groen, een rivier tot in het stadscentrum, een hijskraan op de Leet en waren de huizen van ... hout.

Schilder Jan Thevelin ontwerpt dit stadsplan. Drukkers Jacob en Mailjaer (niet te verwarren met 'miljaar') Destreez maken de houtsnede en de twaalf houtblokken die samen de volledige kaart kunnen drukken. Wie van dichtbij kijkt, merkt dan ook dat deze kaart uit 12 aan elkaar gelijmde bladen bestaat. De originele houtblokken voor de drukpers werden in 1914 vernield. We kennen de uitzonderlijke kaart dankzij twee zeldzame herdrukken uit 1815.

Wordt op de kaart uit 1564 Latijn gebruikt?

Wordt 'wordt' in 1564 al met 'dt' geschreven?

Wieg

Bij 'Wieg' kom je te weten hoe de stad Ieper ontstaat.
Je maakt er ook kennis met het wapenschild van Ieper: het dubbelkruis.

Weet jij waarvoor deze immense steen gebruikt werd?

2

STADSPAN IEPER - VEDASTUS DU PLOUICH

Tot in de late middeleeuwen werden kaarten soms in het Latijn opgesteld. Google Maps bestaat vandaag in 75 talen, maar Latijn is geen optie meer. (Wie dit een spijtige zaak vindt: Facebook bestaat wel nog in het Latijn). Bestudeer de kaart van Vedastus du Plouich uit 1641.

Wat is in 1641 de naam voor Ieper?

Hoe schreef Vedastus in 1641 in kleine letters (geen hoofdletter dus) de letter

-s:

-p:

Met welk werkwoord geeft Vedastus weer dat hij de maker van deze kaart is?

Werd dit werkwoord ook in het antieke Rome gebruikt? Google even wat op het Pantheon staat?

Vedastus du Plouich is de cartograaf van dienst. Maar wie vermeldt zichzelf als opdrachtgever voor het tekenen van deze kaart, in functie van het volledige boek?

Wie chique wou doen, koos voor de Latijnse versie van zijn naam. Kun je de Nederlandse naam van de opdrachtgever bedenken/opzoeken?

Bij de eerste woorden in het zegel links onder staan enkele letters in superscript. Schrijf deze woorden voluit.

Aan wie richt de opdrachtgever zich?

WOORDHULP

Prudens, -ntis: hier: ervaren

REIP = rei publicae, hier: stadsbestuur

Welke andere taal dan Latijn lees je op de kaart? Geef een voorbeeld.

3

ADRIAEN VAN SCRIECK - VAN 'T BEGHIN DER EERSTER VOLCKEN VAN EUROPEN 1614 (open het grijze luik om dit boek te lezen)

Merkwaardige studie van het Nederlands door Adriaen van ScriECK. Vlamingen komen volgens hem uit ..... en zijn ouder dan de ..... en de ....., net als hun taal.

Waar is dit boek gedrukt?

VAN 'T BEGHIN
DER EERSTER VOLCKEN
VAN
EUROPEN,
IN-SONDERHEYT
VANDEN OORSPRONCK ENDE SAECKEN
DER
NEDER-LANDREN,
XXIII BOECKEN.

Met betoon vande dwalinghen der GRIECKEN ende LATINEN
op t'elue Beghin ende den ghemeynen Oorspronck.

Ende dat de NEDER-LANDREN metten GA-HALEN ende TVYTSCHEN t'lanen in d'eerste tijden ghe-naemt KELTEN, ghe-to-men wuten HEBREËN op t'Hoopden ofte den Belteghen cant des Ibeerits/ gheijck de CALDEËN op t'Wolten/ ende ander na t'HEET-OP der Sonnen; verre te boven gaen den GRIECKEN ende ROMAINEN in ouderdom ende spraeche.

Af-beleet vanden Beghinne, totten tijd van Carolus Magnus;
ende belluytende ouer de 4900 iaeren.

BESCHREVEN
DOOR
ADRIAEN VAN SCRIECK,
HEERE VAN RODORNE.

T'Y P R E,
By FRANÇOIS BELLET Boeck-drucker/
ANNO CLD. LDC. XIV.

Mis Privilegio.

Het jaartal waarin het boek gedrukt werd, ziet er nogal vreemd uit. Nood aan wat extra uitleg?

Noteer de schrijfwijze van de Romeinse cijfers zoals in het boek:

Noteer nu datzelfde jaartal in Romeinse cijfers zoals je ze zelf op school geleerd hebt:

Schrijf het jaartal vervolgens in Arabische cijfers:

Is Adriaen van Scribeck een betrouwbare auteur?

Vul de ontbrekende woorden uit zijn theorie aan:

De Nederlandren (of Kelten) gaan de Grieken en Romeinen verre te boven in ..... en .....

De auteur spreekt over de 'dwalingen' van de Romeinen. Vindt hij dit volk een bende imbecielen?

Waarom wel/niet?

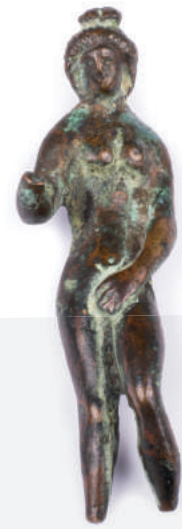

VENUS VAN BOEZINGE (WIEG)

Door wie en bij welke activiteit is dit beeldje gevonden?

Uit welke eeuw stamt dit beeldje?

Zoek in de museumtekst bij 'Wieg' hoe oud de stad Ieper geschat wordt.

Dit beeldje is er één uit een rij van andere beroemde 'Venussen van...'
Wat is de volledige naam van deze twee bekende Venussen?

Waarom doopte het Yper Museum dit beeldje 'de Venus van Boezinge', denk je?

5

DAVID FASSMANN (WIEG) 1726

Het was ooit in de mode: een mooi getekend stadsbeeld met twee BV's (bekende verkleedfiguren) op de voorgrond.

Op welk stadszicht zie je leper? Omcirkel:

Laken

leper wordt vanaf de 12e eeuw een welvarende stad. Door de productie van een luxestof, laken genaamd, is er in de stad veel werkgelegenheid. Het laken, dat van Rusland tot Italië een gegeerd product is, zorgt voor veel inkomsten. Daardoor verschijnt in het midden van de stad een gebouw dat in Europa zijn gelijke niet kent: de prachtige lakenhallen van leper. Hier wordt het exclusieve laken opgeslagen en verkocht.

Neem een foto van deze objecten:

- een schets van de verkoopsstallen in de lakenhallen
- een replica van het middeleeuwse laken
- de sleutel van een middeleeuws huis
- een handtas uit de 14e eeuw

6

ROMEINSE CIJFERS

Op welk object bij het thema 'Laken' zijn Romeinse cijfers te zien?

-Waar werd dit object gebruikt?

-Het object is beschadigd. Hoe komt dit?

Conflict

In een rijke stad zijn er steeds kapers op de kust. Geen piraten dit keer, wel Gentenaars. Zij proberen, samen met de Engelsen, Ieper te veroveren. Maar de onrust komt niet enkel van buitenaf. Ook Ieper kent een periode van sociale onrust: de arbeidersbevolking strijdt voor gelijke rechten, net als in andere Europese steden. De wapens bij het thema 'Conflict' getuigen van deze harde strijd. Dat er serieus in het rond gehakt werd, vertelt het stukje maliënkolder in dit museum. Veel is er niet meer van bewaard. Maar het is wel een echt stuk, geen namaak, van minimum 600 jaar oud. Kun je het vinden?

7

GUILLAUME DU TIELT – DE BELEGERING VAN IEPER 1610

Tussen 1610 en 1653 werkt de talentvolle graveur Guillaume du Tielt in Ieper. Een graveur kerft een afbeelding in hout of metaal. De prent kan daarna gedrukt worden. Deze gravure toont Ieper in de 14e eeuw. We zien twee vestingmuren: één om de binnenstad en één om de buitenwijken, waar veel arbeiders wonen. Het leger van Gentenaars en Engelsen omsingelen de stad. Om te voorkomen dat de vijand zich in de buitenwijken verschanst, breken de leperlingen hun eigen buitenwijken af. Met het hout van de huizen versterken ze de omwalling om de binnenstad. Na twee maand belegering druipt het vijandelijke leger af. De buitenste of 'Uterste' Vesten zijn nooit teruggekeerd.

De originele gravure hangt aan de muur. Op het digitale scherm bij de maquette kun je inzoomen. Bekijk de gravure aandachtig. Vind je dit een mooi stadsplan?

De legende, onderaan:
Is de legende in het Latijn?

Lees aanduiding A, F, G. Zijn dit plaatsaanduidingen?
Waarom wel/niet?

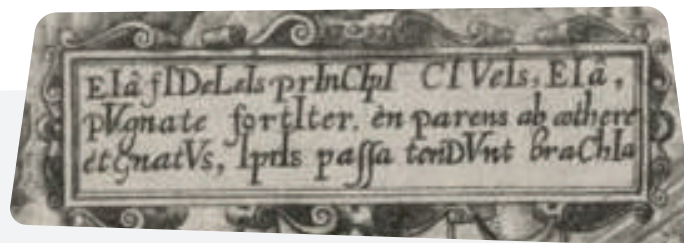
Het zegel, rechtsboven:
Hoe vertaal je de tekst in het zegel vlot?

De afbeelding toont twee schuddende handen. De bisschopsstaf en de twee lanssen staan symbool voor de religieuze en burgerlijke macht in de stad. Past de tekst bij de afbeelding? Waarom wel/niet?

Tekst met chronogram, linksboven:
Welk bevel zit in deze tekst vervat?

Een chronogram is een vers waarin enkele letters groot geschreven worden. Deze hoofdletters vormen een verborgen boodschap. Lees de Romeinse letters als cijfers en je kan via een optelsom een jaartal vormen. Geheime code voor Latinisten!

Romeinse cijfers:

Arabishe cijfers:

- + --- + --- + --- + - + - + - + - + - + --- + --- = ... (jaartal)

Wat is er in dat jaartal in leper gebeurd?

8

**GUILLAUME DU TIELT
EERSTE DANKPROCESSIE NA HET BELEG VAN IEPER 1610**

Tussen 1610 en 1653 werkt de talentvolle graveur Guillaume du Tielt in leper. Een graveur kerft een afbeelding in hout of metaal. De prent kan daarna gedrukt worden. Deze gravure toont een zicht op het versterkte Ieper. Voor de stadsmuren zie je de Ieperlingen voor de eerste maal het beeld van Onze-Lieve-Vrouw van Thuyne, de patroonheilige van de stad, rond de stad dragen. Een ritueel waar je best wat krachtpatsers voor optrommelt. Deze processie vindt nu, meer dan 400 jaar later, nog steeds plaats.

WOORDHULP

Leopardus, -i, m.	luipaard
(In bella) agere, -o, -egi, -actum	gaan, trekken
Phalanges	vertaling is falanxen. Zoek op internet wat een falanx juist is.
Memor, ~, ~, memoris + genitief	iets indachtig, herinnerend aan iets
Perennans	eeuwig
Facere	hier: voorbereiden

De twee vijanden van leper hebben in het Nederlands niks met elkaar te maken. In het Latijn liggen hun stadssymbolen wel dicht bij elkaar! Verbind een afbeelding, een term en een stad:

LEOPARDUS

GENT

LEO

ENGELAND

Een, twee, een, twee, welk van de twee... is de juiste vertaling van dit keurig geschreven Latijn onder de gravure?

- Van daaruit de leeuw, van hieruit het luipaard
- Van hieruit de leeuw, van daaruit het luipaard
- ze trekken naar de Engelse oorlogen.
- trekken de falanxen ten strijde.
- leper, prijs de herinnering
- leper, zich de zegelaurier herinnerend,
- de cellen in tot de eeuwigheid.
- treuzel je om geloften te doen?
- De zegevierende of eeuwige maagd bereidt eeuwig een kamp voor haarzelf voor.
- Eeuwig ben jij gecastreerd, maagd, overwinnaar of alles samen gemaakt.
- Jij, hoe groot je ook bent, leper, je zal lange tijd een totale triomf zijn.
- Daarom zal jij de grootste triomf zijn.

Ook deze gravure bevat een chronogram in de rechterbovenhoek. Maak zelf een chronogram met je geboortjaar er in. Wie durft in het Latijn?

Voorbeeldje : 1988 = Met IMmens veel XXX'jes Vanult het moole leper

9

ANONIEME KOPIE NAAR DE PRENT VAN JOHANNES OF LUCAS VAN DOETECHUM 1562

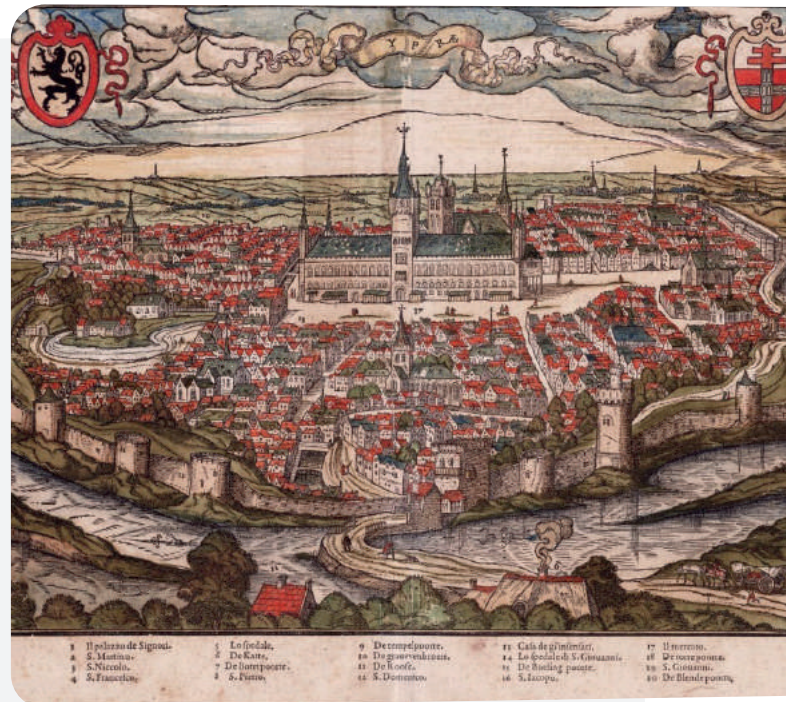
WOORDHULP

S. = sanctus

Hoe weet je zeker dat deze prent over leper gaat?

In welke taal worden de beschrijvingen onderaan gegeven?

Welke drie verschillen zie je tussen het Latijn en het Italiaans op vlak van woordsoorten en naamvalgebruik?

Geef drie woorden waarin je nog duidelijk een Latijns woord herkent. Noteer ook het Latijnse woord.

Pest

Maak kennis met de pestdokter. In deze kledij gehuld, trok een "dokter" er op uit om de pestlijders te verzorgen. Niet dat er veel verzorging mogelijk was. De pest sloeg in leper tweemaal hard toe. Bij een eerste passage sterft 1 op 10, bij de uitbraak van 1347-1351 laat 1 op 3 leperlingen het leven. Eens door de ogen van een middeleeuwse dokter kijken? Dat kan achterom.

10

GUILLAUME DU TIELT – ZIJDEN PRENT

Dit kleine werkje is, met een mooi woord, een 'bedevaartsvaantje'.

WOORDHULP

liberare, -o, -avi, -atum + ablatief

Wat smeekt de biddende persoon op dit vaantje af? Vertaal.

Welke naamval is 'domine'?

Wie wordt hier concreet mee bedoeld?

Welke twee woorden uit deze spreuk illustreren de tijdsgeest van deze tekst? Leg uit.

Daniel Meisner (°Chomutov (= huidig Tsjechië) in 1585, †Frankfurt am Main in 1625) was een Duits auteur. Meisner is vooral bekend als initiatiefnemer van de "Thesaurus philopoliticus", een reeks van 830 gegraveerde prenten en moraliserende versregels in het Latijn. Op vierentwintig van die prenten zijn Belgische steden afgebeeld.

WOORDHULP

Divitiis auro[-que] suo confidit avarus,
posse necis vinci queis putat imperium.

Avarus, -i, m. de hebzuchtige

Queis ablatief meervoud van qui: verwijst inhoudelijk naar divitiis auro – vertaal zelfstandig

Imperium, -i, o. vertaal als 'macht'

Nex, necis, v. vertaal als 'de Dood'

Hoe wordt de dubbele '-ii' in dit werk geschreven?

Welke afkorting staat voor '-que'? Schrijf zo juist mogelijk over.

Welke woordtekens worden hier gebruikt, die in klassiek Latijn niet voorkomen?

Hoe wordt de dubbele 'ss' geschreven?

Vertaal de zin onder de prent:

In welke taal wordt de Latijnse spreuk vertaald?

Geeft de prent de spreuk goed weer?
Waarom wel/niet?

HET NARRENSCHIP, SEBASTIAN BRANT, ANONIEME HOUTSNEDE, LATIJNSE VERSIE 1497

Dit is het oudste boek dat in leper wordt bewaard (Bazel, 1497). 'Het narrenschip' was een populair boek bij het gewone volk. Het hoofdpersonage, de nar, mocht namelijk doen wat voor anderen een doodzonde was: de spot drijven met iedereen. Zelfs met hooggeplaatsten, zoals de koning of de paus. Was het de stand-up comedy van vandaag?

Het boek beschrijft heel wat domme menselijke eigenschappen. 'De Dwaasheid' is in het boek dan ook een personage: 'Dwaasheid' begeleidt schepelingen op hun tocht over de levenszee naar de fictieve bestemming Narragonië, het Land der Dwazen.

Het is een leerdicht met een verzameling waarschuwingen. De schrijver gaf in zijn boek vrijuit zijn mening over politiek, de maatschappij, religie... en kwam daar mee weg!

Bestudeer het boek. Valt er je iets op aan de opbouw van de tekst?

De oorspronkelijke (Duitse) versie van dit boek rijmt. Is dat in het Latijn ook zo?

Waarvoor staat 'folio'?

Wat is het paginanummer van deze bladzijde?

Wat staan al die woorden in de kanttekening daar te doen? Vink het juiste antwoord aan.

- Uitleg bij moeilijke woorden
- Verwijzingen naar andere lectuur
- Oplossingen bij de vragen in de tekst

De meeste van deze mooie houtsneden zijn gemaakt door de beroemde kunstenaar Albrecht Dürer. Deze combinatie van tekst en afbeelding was nieuw: een boek met prentjes kwam op die manier nog niet eerder voor! Een verre voorloper van het stripverhaal?

Op de tekening staat 1 regel wel in het Duits. Kun je deze lezen?

Verzin zelf een onderschrift bij de tekening.

Welke term wordt in de eerste verzen in het Latijn gebruikt voor 'het narrenschip'?

Vergelijk voor deze zin de schrijfwijze in het boek met de schrijfwijze die wij vandaag de dag voor Latijn gebruiken:

In hoc omnes fallimur quod mortem non providemus : cum nihil certius morte : nihil incertius hora mortis.

- o Noem drie verschillen.

- o Welke speciale afkorting wordt in dit boek gebruikt om de uitgang -us af te korten?

- o Welke trap van vergelijking is 'certius'?

- o Welke naamval verwacht je hierna?

- o Vul de (vlotte) vertaling aan:

Hierin ..... we allen .....: omdat we.....

Hoewel niets ..... is ..... is niets .....

Jordanus filii Bartholomei et uxoris eius cum adhuc viveret
domum et terram cum appenditiis suis cum et rebus que est in iusticia elemoline sancti spiritus pro salute animarum
suarum hereditarie dederunt. Ad petitionem vero predicti Jordanus et uxoris eius auxilie. Dodelot et Gerardus gremi-
arios predicti elemoline dederunt eis domum et terram predictam cum appenditiis suis ad vitam eorum quam tunc
eorum uxorem possidentiam: singulis annis pro xx solidis in festo sancti Remigii ad opus subularum pauperum
solvendis. Et autem hoc donatio stabili et rata permaneat: plene pagina sigillis scabinorum et Egenfridi de yps
est confirmata. Testes scabini Joh. auriga Joh. mede. Wicch. Rugginvoet. Mich. bauduen. Mich. leinkel
tambr. batoc. Taberi. pes. lambicus. plestekin. tabert. taleis. W. pilia. W. cor. Teodie. de agro.
woelelm filii waltz. Actum mns. m. cc. octavo.

13

OORKONDE VAN HET GODSHUIS VAN DE HEILIGE GEEST – 1208

Een zekere Jordanus doet een schenking aan de leperse kerkgemeenschap. Dit is het oudst gekende handgeschreven document uit leper. Het werd neergeschreven in 1208.

Zag je ooit al een handgeschreven tekst van (meer dan) 800 jaar oud?

Welke woorden vind je in de akte terug?

- Uxor eius
- Dederunt
- Ad opus subtularum pauperum solvendis
- Iprensia Uxor eius
- Dederunt

Het handschrift uit 1208 is voor ons heel moeilijk leesbaar. Er bestaan wel hulplijnen, die ons tips geven over hoe we dergelijke oude handschriften kunnen ontcijferen.

De meest voorkomende afkortingen in middeleeuwse handschriften zijn:

Een macron (ˉ) boven een klinker	denk na deze letter een 'm', 'n' of 'i' bij
Een tilde (~) boven een letter	er ontbreekt nog een a
Krul of 9 of 9 aan de eindletter	us
Een , of 9	com- of con-
Een yoch 3	-et of -ve
4 op het eind van een woord	-rum
een soort 4 als subscript op het einde van een woord	-rum of -run.
P p	
p	pro-
p̄	per-, par- of por-
p̃	pre-
p ^a	pra-
p ⁱ	pra-
	pri-
Q q	
q	quae-, qui- of quod-
q̄	que-, quam- of quid-
q̃	que-
q ^a	qua- of quam-
q ^o	qua-
	quo-
et'	et cetera
7 of &	et

Welke typische afkorting in het post-klassieke Latijn vind je in de eerste zin van deze akte?
Omcirkel er minimum drie.

Omnibus - tam - sive - filius - eius - gratiam - presentibus - novissimum

Probeer, met wat je hier ziet, je naam in het Latijn uit 1208 te schrijven.

Bisdom

Godsdiensttroebelen zorgen in de 16de eeuw voor grote onrust. Het calvinisme (nauw verwant aan het protestantisme) heeft in leper en omgeving veel aanhangers. Nochtans stond leper op dat moment als katholieke stad echt op de kaart: de stad was zonet geselecteerd als bisschopszetel.

Net in die periode verspreidt de leer van Calvijn zich, nota bene vanuit de Westhoek. Er wordt in het geheim gepreekt en goedkope boekjes over het calvinisme raken in omloop. In 1566 is er na een ijsskoude winter veel hongersnood.

In Steenvoorde, op 25 km van leper, breekt op 10 augustus 1566 de Beeldenstorm uit. Calvinisten slaan in kerken alles kort en klein. Katholieke geestelijken zoeken hun toevlucht binnen de veilige muren van leper bisschopsstad. Vijf dagen later bereiken de beeldenstormers leper. Ze plunderen er zowat alle kerken en kloosters. De landvoogd, hertog van Alba, reageert hardhandig. Hij laat duizenden protestanten ombrengen of verbannen.

leper krijgt voor een heel korte tijd calvinistisch bestuur (1578–1583). Wanneer het bestuur verjaagd wordt, verlaten veel leperlingen hun stad. Ze beginnen een nieuw leven in het protestantse Noorden. Het protestantisme zal zich vooral in Nederland innestelen.

Na 1600 leeft leper weer op. Er is werk aan de winkel! De kerkgemeenschap trekt kunstenaars aan: schilders, beeldhouwers, goud- en zilversmeden, glazeniers... Want wat de Beeldenstorm heeft vernield, moet worden heropgebouwd en gerestaureerd. In deze hoek zie je het resultaat hiervan.

14

NOODMUNT

In financieel slechte tijden, bv. oorlogstijd, kan een (lokale) overheid extra geld aanmaken om de tegenvallende geldomloop weer aan te zwengelen.

Tussen augustus 1583 en april 1584 wordt het calvinistische leper belegerd. Vanwege geldgebrek slaat men noodmunten.

Wat staat er op de munt?

Vertaal deze drie woorden.

Welke stijlfiguur wordt hier gebruikt?

HET DOOPSEL VAN CHRISTUS TOEGESCHREVEN AAN FRANS DENYS (1600)

Dit schilderij werd besteld om boven het altaar te hangen van het Sint-Jansgodshuis in Ieper. In het midden wordt Christus door Sint-Jan gedoopt, met boven hen God de Vader. Die houdt de aardbol in zijn ene hand en met de andere zegent hij zijn zoon. Nu nog zeggen dat mannen niet kunnen multitasken...

De Latijnse quote bovenaan het werk komt letterlijk uit het Nieuwe Testament:

“...Et ecce vox de nube, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite.”
Mt 17,1-9

WOORDHULP

Dilectus, -a, -um

uitverkoren

Complacare, -o, -avi, -atum

welbehagen stellen in iemand (+ datief)

Vertaal het volledige bijbelvers.

Welke elementen/figuren uit het bijbelcitaat vind je terug in het schilderij?

Bekijk de lichaamsbouw van de hoofdpersonages op het schilderij.
Wat valt op? Voel je een vleugje jaloezie?

BRONNEN

Cappelli, A. (1912) Dizionario di Abbreviature Latine ed Italiani. Milano. LXVIII, 529 p., ill.
via <http://hist.msu.ru/departments/8823/projects/Cappelli/>.

Das Narrenschif via www.narragonien-digital.de/exist/textkorpus/gw5054.html

Flandrica illustrata via www.flandrica.be/items/show/619/

Gyselen, G., (1986) De leperse graveur Guillaume du Tielt opnieuw geïnventariseerd. Tijdschrift Biekorf. Jg. 86, via Digitale bibliotheek voor Nederlandse letteren: https://www.dbnl.org/tekst/_bie001198601_01/_bie001198601_01_0078.php

Vannieuwenhuyze, B. (2015) Reading history maps: the siege of Ypres mapped by Guillaume du Tielt

Vanrolleghem, A., (2006) leper à la carte : de leperse vestigingen in kaart gebracht.

Van Uytfanghe, M., (1999) De "vadertaal" Latijn in de dertiende eeuw, Handelingen - Koninklijke Zuid-Nederlandse maatschappij voor taal- en letterkunde en geschiedenis 53, 23-53. doi: <https://doi.org/10.21825/kzm.v53i0.17250>

Ad omnes filios tuos gratias agere et ree que est in iusticia et
domu et terram cu appenditis suis misit et ree que est in iusticia et
suam hereditate dederunt. Ad peticionem u pidi. solid. et uxor is et
cores ponde elemosine dederunt eis domum et terram poidam cu append
eoz uixerit poidendam. singlis annis p. xx. solid. in festo sci xeni
soluendis. Et autē h domano stabulis et terra pmaneat. plens pagum
est ofirmata. Testes scabini. Job auriga. Job mede. Onich. Augum
tambe laboe. Taberi. pes. sambucus. plotekin. Taberi. talis. V.
doctem fili. Actum anno. og. c. octauo.

